

HUGINS ØYE - juni 1999

Universitetsbiblioteket i Tromsø

UB

BIBSYS

Om UB

Fagene

Databaser
og kataloger

UB
presenterer

Søk

Kontakt UB

Vårt universitetsemblem viser som kjent Odins to ravner. Hugin er navnet på den ene av disse ravner, som sammen med sin ledsager Munin hver morgen flyr ut i verden for å samle ny viten. Hva de ser, forteller de til Odin om kvelden når de kommer tilbake og setter seg på hans skuldre. Sammen representerer de Odins sjel, noe deres navn vitner om: tanke og minne. Myten forklarer Odins allvitenskap.

Gjennom Hugins øye ønsker Universitetsbiblioteket å gi små gløtt inn i det vitensenter biblioteket representerer. Vi tar sikte på at Hugin skal bringe oss ny viten hver måned. Ønsker man derimot å trekke fram gamle minner fra tidligere måneder, kan man klikke på **Munins øye**

Dokumentasjon av kvensk kultur: bibliografier og databaser

Denne artikkelen vil i hovedsak dreie seg om litteraturen om kvenene og det bibliografiske arbeidet som er blitt gjort. Vi skal si litt om de planene vi har framover med å lage en database hvor forskjellige typer materiale kan bli registrert. Vi ønsker å dokumentere den kvenske kulturen gjennom tekst, lyd og bilde, dvs gjennom scanning og konvertering av sentrale kvenske tekster, forskjellige typer lydmaterialer (musikktradisjon, dialektprøver) og fotografisk materiale.

Først skal vi definere begrepet kven og gi en kort historisk oversikt over den kvenske innvandringen til Nord-Norge.

Definisjon av begrepet kven

Hvem er kvenene og hva betyr ordet kven?

Bruken av betegnelsen kven er kontroversielt og ordets etymologi er uklar. Spesielt på begynnelsen av 90-tallet var det en heftig diskusjon i nordnorske aviser med sterkt emosjonelt preg.

En vanlig leksikalsk definisjon vil si at det er etterkommere av finsktalende folk som innvandret til Nord-Norge i løpet av en periode på flere hundre år. Denne definisjonen utelukker f.eks. finsk innvandring til Nord-Norge etter krigen og finsk innvandring til Finnskogene på 15-1600-tallet.

Mange vil imidlertid ikke bruke betegnelsen kven om seg selv pga de negative assosiasjoner forbundet med den. Før annen verdenskrig ble kvenene diskriminert og gjenstand for en streng fornorskningpolitikk. Etter krigen har det skjedd en rehabilitering av begrepet, spesielt i forbindelse med den etniske og kulturelle mobilisering til denne gruppen. Betegnelsen er nå brukt i forskningsmessig og organisatorisk sammenheng.

Den kvenske innvandringen til Nord-Norge Historisk bakgrunn

Hvor kom kvenene fra?

Kvenene kom fra det nordlige Finland og Tornedalsområdet i Nord-Sverige. Vi kan se denne innvandringen som en fortsettelse av den finske bondekolonisasjonen av

finsk og svensk Lappland. Den flyttet seg nordover til den nådde grensene for det nåværende Norge på 1700-tallet. Derfra bredte de finske nybyggerne seg vestover mot Nord-Troms og Vest-Finnmark til områdene ved Skibotn, Alta, Børselv og Tana. Den neste store bølgen med innvandring fant sted i det neste århundre og denne gangen rettet flyttestrømmen seg i østlig retning mot Varanger med en konsentrasjon i Vadsø. På en rekke steder dannet de egne fiskevær og enkelte lokalsamfunn hadde kvensk flertall. På 1800-tallet kom det også flere hundre kvenske arbeidere til koppergruvene i Kåfjord nær Alta. Innvandringen på 1800-tallet er en arbeiderinnvandring for lønnet utkomme i fiskeindustri og gruvedrift.

De historiske begrepene kven og Kvenland er imidlertid mye eldre og kjent allerede fra Ottars beretning til kong Alfred på 800-tallet. De synes å referere seg til en vestfinsk folkegruppe som bodde i et område nord for Sverige og øst for det nordlige Norge. Betegnelsene er også brukt i Egil Skallagrimsons saga fra begynnelsen av 1200-tallet. Iflg den finske historikeren Jouku Vahtola betyr kvenland et lavtliggende fuktig område og dette passer inn i landskapet rundt den innerste delen av Bottenviken. Betegnelsene synes språklig forbundet med det nåværende Kainuu, Kainuunmaa og Kainulaiset men denne hypotesen er omdiskutert.

Etter den annen verdenskrig kom det nye innvandrere fra Nord-Finland til fiskeindustrien i Nord-Norge. Dette var en arbeiderinnvandring som begynte på 60-tallet og ebbet ut på 80-tallet. Disse innvandrerne brukte ikke betegnelse kven på seg selv.

Antallet kvener

Det er i dag mange etterkommere etter finsktalende folk i Nord-Norge. Men det er vanskelig å si eksakt hvor stort dette tallet er pga integreringen og inngifte og den sterke fornorskningen før krigen. Et forsiktig anslag er 10 000-15 000 finskættede i Norge hvorav halvparten behersker finsk (kilde Asch. og Gyld. leks. 1997) Den siste gangen kvenene ble registrert som egen gruppe var i 1930 hvor det ble registrert 8215 personer i Troms og Finnmark etter språk. Ved folketellingen i 1950 var det i Nord-Norge 1439 personer som oppgav at de brukte finsk i dagligtale i hjemmet, av disse 1381 i Finnmark. Vi må anta at det er en viss underregistrering pga myndighetenes fornorskningsspolitikk.

Organisering av kvenene

Nordnorsk finskforbund ble stiftet i 1982 og har som formål å styrke kontakten mellom Norge og Finland. I 1987 ble Norske kveners forbund stiftet. Formålet er å styrke kvenenes stilling kulturelt, sosialt og økonomisk. Organisasjonen arbeider for at kvenene skal få status som nasjonal minoritet på linje med samene. I 1995 ble det startet en kvensk-finsk avis **Ruijan Kaiku** (Ekko fra Nord-Norge). Den er tospråklig, på finsk og norsk. I øyeblikket er det to finskspråklige aviser i Norge. Den andre er **Ruijan sanomat** (Nyheter fra Nord-Norge). Den er utgitt av Vadsø finskforening og Nordnorsk finskforbund.

Litteraturen om kvenene

De siste ti år har mengden av litteratur om kvenene økt sterkt. Det kommer i kjølevannet av en bedre organisering og en økende bevissthet om kulturell identitet. Det har blitt skrevet om nær sagt alle aspekter ved den kvenske kulturen: historie og migrasjon, folklore, språk, stedsnavn, sosiale forhold, musikktradisjon osv. I tillegg har det blitt vist to fjernsynsprogrammer ved årsskiftet 1997/98. En strøm av artikler, bøker og avhandlinger har sett dagens lys. Jeg har prøvd å vise dette [skjematisk](#). Illustrasjonen viser utgivelsen av [monografier](#) i tiåret 1988-1998. I denne perioden ble det utgitt to doktoravhandlinger én i lingvistikk og én i etnologi. I tillegg har det blitt skrevet 15 hovedfagsoppgaver. Dette skyldes et spesielt forskningsprogram igangsatt av Norges forskningsråd Rådet for humanistisk forskning fra 1981. Forskningsprogrammet omfattet samisk og kvensk språk, historie og kultur.

Hovedfagsoppgavene faller inn under fagområdene lingvistikk, historie, kirkehistorie, politikk, migrasjon, pedagogikk og litteraturvitenskap. 7 andre monografier er blitt publisert innenfor noen av de samme emneområdene. 6 utredninger er kommet ut og det er et bemerkelsesverdig høyt tall. Årsaken til det er myndighetenes behov for bakgrunnsinformasjon som grunnlag for politiske og økonomiske initiativ. En samling kvenske tekster og 3 lokalhistoriske bøker har blitt utgitt i den samme perioden.

Vi kan si at et så høyt antall publikasjoner så og si krever en kontinuerlig bibliografisk overvåking.

Kvenske bibliografier

Den første bibliografien som ble lagd om kvenene kom ut i 1981 og hadde betegnede nok tittelen "Forsøk til en "kvensk" bibliografi. (Merk kvensk i anførselstegn noe som tyder på usikkerhet i begrepsbruken) Den er skrevet av Håvard Dahl Bratrein ved Nyere Kulturhistorisk avdeling Tromsø Museum, Carl-Uno Hanno ved Folkkrørelsernas arkiv i Luleå, Venke Olsen, Trondheim og Lassi Saressalo fra Univ. i Åbo.

Det er bare en stensil på 25 sider, litt under 300 innførsler. Den er alfabetisk ordnet med meget knappe innførsler akkurat nok til at det er mulig å identifisere litteraturen. Den inneholder referanser til bøker, hele verk, tidsskriftartikler og noen avisartikler. Lassi Saressalo informerte meg at mye av underlaget til bibliografien er samlet fra kortkatalogen i Rovaniemi bibliotek.

Den forskningshistoriske bakgrunnen for bibliografien er prosjekter og utredninger om kvenenes situasjon på 1970-tallet og det store Kvenseminaret i Rovaniemi i 1980. I "Varanger-prosjektet" ledet av Tromsø Museum deltok forskere fra Norge og Finland. forsknings situasjonen på begynnelsen av 80-tallet skapte behov for en oversikt over litteraturen. Det første forsøket på en kvensk bibliografi er et samarbeid mellom forskere fra Norge Finland og Sverige. Den registrerte litteraturen er norsk finsk og svensk.

Denne bibliografien ble fulgt opp av en utvidet versjon av stensilutgaven utgitt i 1987. Den har den samme alfabetiske ordningen og enkle oppsettet som tidligere versjon. Sideantallet har økt til det dobbelte, men de fleste av de nye referansene er fra 80-tallet så bibliografien kan derfor ses på mer som en oppdatering enn som en utvidelse. Bibliografien ble til som et delprosjekt under det store forskningsprogrammet "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" finansiert av Rådet for humanistisk forskning NAVF og Finlands akademi, Åbo. Delprosjektet hadde tittelen "Finsk/kvensk kulturforskning i Nord-Norge". Det faglige tyngdepunktet var etnologi og folkloristikk og utvelgelsen av litteraturen var i første rekke tradisjonsvitenskapelig. Går en gjennom referansene ser en fort at postene referer seg til emneområder som lingvistikk, historie, jus og rettighetsspørsmål, etnologi og folkeminne, religion og kirkelige forhold (læstadianisme), sosialantropologi, pedagogikk og skoleforhold, politikk spesielt sikkerhetspolitikk kort sagt et bredt utvalg innen humaniora og samfunnsfag.

Jeg foretok en oppdatering av denne bibliografien med referanser fra databasene MINTTU/KDOK (Laponica-databasen i Rovaniemi) UBO:BOK og BIBSYS. Den ble utgitt som stensil og vedlegg til Søkeveiledning i nordiske databaser. Tittelen er *Finner i Nord-Troms og Finnmark*. Den var bare ment som eksempel på hvordan man kan bearbeide bibliografiske referanser fra forskjellige bibliografiske databaser.

I 1994 fikk jeg midler fra Norsk-finsk kulturfond for å oppdatere tidligere kvenske bibliografier. Arbeidet bestod i å scanne inn bibliografien fra 1987 samt å innarbeide nye poster. Jeg foretok samtidig en reorganisering av stoffet i en kronologisk del og en alfabetisk del. Den førstnevnte delen er tenkt å gi en oversikt over aktuell

litteratur og litteratur utgitt på et bestemt tidspunkt. Bibliografien ble utgitt i forbindelse med Norske Kveners Forbunds Landsmøte i Tromsø og seminar arrangert av Universitetet i Tromsø med tittelen: "Kvenene - en glemte minoritet?"

I 1997 fikk jeg et bibliografisk stipend fra Statens bibliotek-tilsyn for å oppdatere bibliografien og legge den ut på Internet. Just Qvigstads bibliografi over samer og kvener i norske aviser ble også lagt ut. Det er en digitalisering av Qvigstads håndskrevne notater.

Å legge bibliografiene på Internet var ingen stor eller tidkrevende oppgave, arbeidet bestod hovedsakelig i å oppdatere bibliografien fra 1994 til 1997. Den oppdateres nå rutinemessig. [Hjemmesiden](#) inneholder også en del relevante lenker: til Aurorabasen i Rovaniemi hvor den kvenske avisa "Ruijan kaiku" (Finnmarkens ekko) blir indeksert (artikler herfra blir derfor ikke registrert i min bibliografi). Dessuten er det lenker til den norsk-finske foreningen i Tromsø og det nasjonale dokumentasjonsprosjektet i Norge.

Innenfor Dokumentasjonsprosjektet registrerte vi en del materiale som har interesse for kvensk forskning bl.a. de [etnografiske kartene](#) til Jens Andreas Friis (1821-1896). Kartene er en viktig samtidig kilde til den etniske sammensetningen av befolkningen (forholdet mellom samer, kvener og nordmenn) i Finnmark og Tromsø. Ved bruk av symboler gir kartene detaljerte opplysninger om bosted, størrelse på befolkningen språkforhold, boligforhold osv. Det kom ut tre kartserier den første i 1861-62. Disse kartene ble omarbeidet i 1888 og utvidet med Tromsø amt, samt Lofotens prestegjeld i Nordlands amt i 1890.

Min kvenske hjemmeside har også lenke til en [database](#) i Finland som inneholder diverse opplysninger og informasjon om kvenene. Den har en finskspråklig og en engelskspråklig versjon og inneholder informasjon om kvensk kultur, praktiske opplysninger, reisefotografier og referanser til aktuell litteratur og lenker til andre informasjonskilder. En annen database med mye praktisk informasjon om kvenene er Solveig Hansens [hjemmeside](#).

Det begynner etterhvert å bli lagt ut mye informasjon om kvenene på Internet. Webinformasjonen er en utmerket første introduksjon til kvenene og den kvenske kulturen. Det virker som om mye av denne virksomheten skjer tilfeldig og ukoordinert.

Hva ønsker vi å gjøre med vår hjemmeside:

Den viktigste delen av vår hjemmeside er selvfølgelig bibliografidelen. Disse bibliografiene (alfabetisk og kronologisk) er rene tekstfiler. Innførslene er nokså primitive, bare nok til identifisering av litteraturen og ingen emnemessig klassifisering. Det vi ønsker å gjøre er først og fremst å registrere litteraturen i en egen bibliografisk database MikroMarc dvs i marc-format (standard utvekslingsformat). Registrering i MikroMarc gir mulighet for feltkoding på klassifikasjon (DDK) emne, stedsnavn, personavn osv. Innenfor Dokumentasjonsprosjektet registrerte vi diverse [nordnorske lokalhistoriske bibliografier](#) med MikroMarc.

Det registreringsopplegg vi utarbeidet kan overføres til kvensk bibliografi. Det vil være et stort arbeid og kreve at man går inn på hver enkelt post, det forutsetter videre bruk av bibliotekar som kjenner marc-formatet. Forbildet vårt er samisk bibliografi ved NBR.

På samme måte som den nordnorske bibliografien kan også kvensk bibliografi legges ut på Internet f.eks. på serveren til MikroMarc.

Fra bibliografi til database:

Selv om bibliografien er den viktigste delen for oss som biblioteksarbeidere, kunne vi også tenke oss å registrere annet materiale f.eks. sentrale tekster (bøker), bilder (fotografier), lyd osv. På denne måten kunne dokumentasjonen om kvensk kultur framstå som en multimedia database.

Vi har relevant materiale ved Universitetet, ved Tromsø Museum og ved Finsk institutt under det humanistiske fakultet.

Bøkene og litteraturen har vi ved biblioteket. Vi kunne scanne inn et sentralt utvalg litteratur med lenker til referansene fra bibliografidelen.

Ved Tromsø Museum inneholder "kvenarkivet" følgende deler:

HOVEDKATALOG: "Kvenarkivet ved Tromsø Museum"

- I. ANTON SOMMERSETHS SAMLING
 - håndskriftkopi. (Folkloristisk materiale etter Anton Sommerseth)
- II. SAMULI PAULAHARJUS SAMLING
 - A. Korrespondanse
 - 1. Brev til Samuli Paulaharju
 - 2. Brev fra Samuli Paulaharju til J.K.Qvigstad
 - 3. Brev til Jenny Paulaharju
 - B. Samuli Paulaharjus feltnotater fra 1920-30 tallet
 - C. Samuli Paulaharjus tegninger
- III. VENKE OLSENS INTERVJUER FRA SKIBOTN 1968
- IV. SKNA (Suomen kielen nauhoitearkisto) Helsinki - FINSKE SPRÅKETS BANDARKIV (Helsingfors, 1971-72)
 - intervjuer
- V. VARANGERMATERIALE 1973-1974
 - A. Intervjuer
 - B. Husbeskrivelser og oppmålingstegninger
 - C. Feltnotater
 - D. Dagbøker
- VI. BUGØYNESMATERIALE, Joensuu korkeakoulu - Universitetet i Joensuu, 1975
 - intervjuer
- VII. KVENPROSJEKTET
 - A. Korrespondanse
 - B. Intervjuer
- VIII. RESSURSUTVALGET 1975
 - A. Korrespondanse
 - B. Intervjuer
 - C. Diverse
 - D. Dagbøker
- IX. NEG - Norsk Etnologisk Gransking
 - A. Spørrelister
 - B. Svar
- X. DIVERSE
 - kataloger, artikler, seminarer
 - etc

Ved Finsk institutt ved Universitetet i Tromsø finnes følgende materiale:

- Transkriberte kvenske dialektprøver fra forskjellige steder i Finnmark og Nord-Troms
- Kvensk stedsnavnmateriale fra Finnmark og Nord-Troms
- Morfologisk samling av kvendialekter i Nordreisa, Børselv i Porsanger og Vestre Jakobselv i Vadsø

Dette materiale kunne eventuelt kompletteres med materiale fra andre arkiver f.eks. ordforrådmateriale fra Europas språkatlas som befinner seg på Forskningscentrum för inhemska språk i Helsingfors.

Det knytter seg store problemer ved konvertering av dette materialet med tanke på opphavsrett og personvern. Det gjelder spesielt ved publisering på Internet og World Wide Web. Mange av opplysningene kan være av sensitiv art. Etter personregisterloven kreves det konsesjon for å etablere visse typer personregistre. En kunne i første omgang utgi mer detaljerte kataloger over dette materiale. Litteratur eldre enn 75 fra opphavsmannens død kan publiseres.

Organisering av databasen:

Vi tenker oss en overordnet topografisk organisering, dvs. ut fra et bestemt geografisk sted kan vi i den kvenske databasen ha referanser til litteratur, selve litteraturen og arkivmaterialet.

Opprettelse av en multimediatdatabase med tekst, bilder og lyd vil kunne gi mulighet til å dokumentere den kvenske kulturen. Systemet bør være åpent for å legge inn tilleggs materiale, f.eks. i skoleverket, av lærere og elever. På den måten kan databasen bidra til bevisstgjøring om kulturell identitet og lokal tilhørighet. En slik database vil ha potensiale for bruk i skoler og på universiteter. En faglig sammenstilling vil være et verdifullt hjelpemiddel for statlige og lokale myndigheter ved utformingen av aktuell minoritetspolitikk.

Tor Sveum

Universitetsbiblioteket i Tromsø, Breivika, 9037 Tromsø,

Tlf.: 77 64 40 00, Fax.: 77 64 45 90

Ansvarlig redaktør: Bibliotekdirektør [Helge Salvesen](#)

[Vev-ansvarlig](#). Oppdatert: 7. juni 1999.